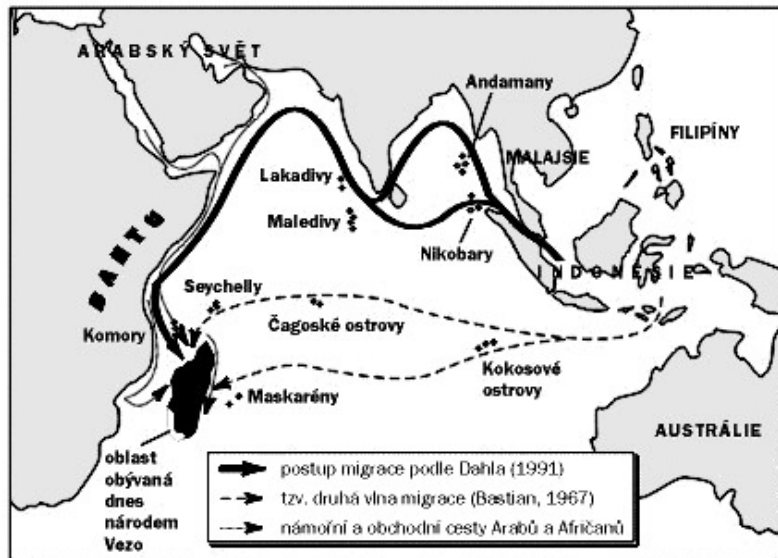

MALGAŠTINA

Informace

- malgaštinou dnes mluví na Madagaskaru asi 10 mil. mluvčích
- z Asie sem Malgašané docestovali někdy v období do 5. stol. n. l., (nebo podle Haringa, 2003 6.–9. stol.; v 7. stol. se ale uvádí Merinské král.)

obr. 1 – Pavel Hošek (10)

- o cestě nejsou žádné záznamy, ale v jazyce jsou zřetelné lexikální výpůjčky ze sanskrtu, bantuských jazyků a svahilštiny
- **původním domovem** je patrně ostrov Kalimantan, na jehož části se dnes mluví jazykem *Maanjan* (jeho základní lexikon je velmi podobný malgašskému), což je potvrzeno i geneticky (Harles, 2005)
- teorie Dahla, 1991: část Maanjanců byla vypuzena novými obyvateli z Kalimantanu; na ostrově *Bangka* vých. od Sumatry přišli do kontaktu s kmenem *Bajau* – výbornými mořeplavci, kteří je naučili stavět tzv. *pirogy*, s jejichž pomocí se doplavili až na Madagaskar; dodnes na *Bangka* žije etnikum *Orang Lom* s velmi podobným jazykem.

- **genealogicky** je m. indonéským jazykem z podskupiny malajsko-polynéských jazyků patřících do skupiny austronéských jazyků; Ethnologue dělí mal.-pol. jazyky na 22 podskupin, m. náleží do podskupiny *Barito* (východní)
- **jazykový kontakt**: kromě výše zmíněných kontaktů byla m. později ovlivněna i arabštinou (přišly kmeny Antaimorů a Antainosů); dnes je i pod vlivem evropských jazyků, hlavně francouzštiny (kolonizace od r. 1896); vliv se ale převážně omezuje na lexikální úroveň
- Charles Randriamasimanana (1999) popírá úvahy o kreolizaci malgaštiny (Haring 1992, nově 2003), podle R. je bilingvních mluvčích (malgaštiny a francouzštiny) jen asi 1–5 %; Haring však v článku (2003) píše o *folklórní kreolizaci* – kulturní konvergenci na Madagaskaru, Komorách, Mauritiu, Reunionu a Seychellách; cituje Verina (1990), že konvergencí se vytvořila malgašská civilizace včetně jazyka. – Tedy m. by měla být sama kreolem?
- **kulturní jazyk** – básně *hainteny*, bohatá sbírka přísloví (*ohabolana*), odpradávná byla ceněna řečnická vystoupení (*kabary*); literatura od cca 13.–17. stol. (písmo přinesli Arabové), od roku 1832 díky merinskému panovníkovi Radamovi používána latinka
- jen 10–15 % Malgašů je negramotných

Fonologie

- inventář konsonantů: 21 fonémů
  - zvláštnost: unikátní hlásky *dr* a *tr* (znělá a neznělá varianta retroflexní afrikované vibranty)
- inventář vokálních fonémů je minimální: tři fonémy (což je fonologická univerzálie) – *a*, *i*, *u* (databáze UPSID)
- m. není tónový jazyk (opět podobnost s malajsko-polynéskými jazyky a jasná odlišnost od východoafrických)
- struktura slabiky: CV, příp. NCV (kde N je nazála homorganická s následujícím konsonantem [ndr, mb, ...])
- přízvuk je zjednodušeně umístěn na předposlední slabice, příp. na konci (na diftongu), jednoslabičná slova také nesou přízvuk

Jména a jejich flexe

- deklinace substantiv jako taková neexistuje – ani distinkce sg. × pl.
- rozlišuje se však částečně číslo u určitých členů: sg. *ilay* [ile] a sg./pl. *ny* (díky složité deixi existují varianty *i* × *ry*)
- nominativ, akuzativ a genitiv se obligatorně rozlišují jen u proprií a u osobních zájmen pomocí klitik:

[1.] *N-itady an-dRabe ny nama-n'iKoto.*
 PAST-hledat ACC-Rabe ART kamarád-GEN.Koto
 »Kamarád(i) Kota hledal(i) Rabeho.«

[2.] *N-itady ahy ny nama-nao.*
 PAST-hledat já.ACC ART kamarád-on.GEN
 »Jeho kamarád(i) mě hledal(i).«

- fakultativně se pád tvoří pomocí klitika (prefixu) *an* i před členy:

[3.] *N-an-didy (an)' ilay mofo i Jeanne.*
 PAST-ACT-uříznout (ACC) DEF.SG chleba DEF Jeanne
 »Jeanne uřízl ten chleba.«

- genitiv osobních zájmen je také možné považovat za přivlastňovací zájmeno, zvláště když na rozdíl od tvarů NOM. a ACC. (volných morfémů) je klitikem.
  - paradigma osobních zájmen rozlišuje u některých osob i další kategorie – inkluzi/exkluzi a non-distantnost (intimnost):

	NOM.	ACC.	GEN./POSS.
1. SG.	aho, izaho	ahy	-(k)o
2. SG.	ianao	anao	-n(ao)
2. SG.INT.	ise	an'ise	?
3. SG.	izy	azy	-ny
1. PL.INKL.	isika	antsika	-(n)tsika
1. PL.EXKL.	izahay	anay	-(n)ay
2. PL.	ianareo	anareo	-(n)areo
3. PL.	izy ireo	azy ireo	-ny/izy ireo

- rozlišení demonstrativ a deiktických výrazů vůbec je velmi jemnozrné; například *ity* (sg.) a *ireto* (pl.) se užívají pro popis něčeho blízkého a viditelného

[4.] *Ireto m-amaky boky ireto ny mpianatra.*
 tyto PRES-číst kniha tyto ART student.
 »Studenti čtou knihy tady a teď.«

viz příloha I na konci

Slovesa a jejich flexe

- rozlišují se kategorie času, vidu, slovesného rodu, ne všechny kategorie ale mohou být najednou vyjádřeny
- predikáty v m. mohou být
  - *verbální* (transitivní, fakultativně transitivní, intransitivní)
  - *nonverbální* (adjektivum, substantivum i prepozice/adverbium v pozici predikátu)
- typické malgašské sloveso sestává z markeru času, slovesného afixu (akt./pas./obou) a základu (odvozeného z kořene)
- např. *mamaky* (*m-an-(v)aky* – PRES-ACT-rozbít) znamená »(někdo) rozbíjí«, slovesný kořen je *vaky*; *mamaky* je slovníkový tvar slovesa

Čas

- časy se rozlišují v m. tři: přítomný, budoucí, minulý; markery v aktivu jsou *m-*, *n-*, *h-*. O tvoření časů v pasivu viz dále.

[5.] *M-an-deha i Paoly.*
 PRES-ACT-jít DEF Pavel.
 »Pavel jde.«

N-an-deha (šel)
H-an-deha (půjde)

Rod

- rozlišuje se aktivum, pasivum, okolnostní pasivum, příp. stavové pasivum (to je vlastně adjektivum, čili neverbální predikát)
- pasivum se tvoří od kmene (1) pomocí sufixu *ina/ana*, (2) pomocí prefixu/suffixu *a*. Aktivní prefix většinou odpadá, např. *vakina* (*vaki-ina* – rozbít-PAS) znamená »je rozbíjeno«, v pres. chybí marker času, fut. je *ho*, min. *no*. Navíc existuje typ (3), který se tvoří pomocí prefixu *a* přímo od kořene (nese zvláštní význam)
- pomocí aktivního prefixu *i/an* a pasivního sufixu *ana* se od aktivního základu tvoří tzv. okolnostní pasivum: *amakiana* (*a(n>m)-(v)aki-ana* – ACT-rozbít-PAS) znamená »(nástroj používaný k) rozsekání něčeho« nebo ve spojení s deiktickým výrazem a prefixem *amp* »(okolnost, za níž někdo) něco seká«

[6.] *An-didi-ana ny hena ny antsy.*
ACT-krájet-PAS ART maso ART nůž.
»Nůž je používán ke krájení masa.«

[7.] *T-eo amp-an-didi-ana hena i Paoly.*
PERF-tam PREF-ACT-krájet-PAS maso DEF Pavel
»Pavel byl (nacházel se) uprostřed krájení masa.«

Aspekt

- binární opozice: perfektivní × imperfektivní
- podle Randriamasimanany se rozlišuje aspekt (1) u neverbálních pohybových predikátů – ipf. 0 × pf. *t*, (2) u transitivních sloves ipf. *no* × pf. *voa*, (3) u netransitivních pf. *tafa*
- prefixy *voa/tafa* nesou pasivum i perfektivnost; prefix *no* nese také informaci o minulosti v pasivu (viz výše)

[8.] **0**-any Antsirabe Paoly.
IMPERF-v/do Antsirabe Pavel
»Pavel je v Antsirabe.«

[9.] **T**-any Antsirabe Paoly.
PERF-v/do Antsirabe Pavel
»Pavel byl v Antsirabe./Odjel do Antsirabe.«

[10.] *No-didi-n' i Paoly mofo.*
IMPERF-krájet-GEN DEF Pavel maso
»Maso bylo krájeno Pavlem.«

[11.] *Voa-didi-n' i Paoly mofo.*
PERF-krájet-GEN DEF Pavel maso
»Maso bylo rozkrájeno Pavlem.«

[12.] *N-i-petraka i Paoly.*
PAST-ACT-sedět DEF Pavel
»Pavel seděl.«

[13.] *Tafa-petraka i Paoly.*
PERF-sedět DEF Pavel
»Pavel si sednul/byl posazen někým cizím.«

Čas-rod-vid

- o tom, jaká kategorie se vyjádří, rozhoduje do značné míry syntaktická pozice a valence slovesa
- Randriamasimanana dělí slovesa podle rysu kontroly [+/-Control]:
  - sloveso, které má kladnou hodnotu, vyjadřuje kategorii času a může na sebe v klauzi vázat další argumenty;
  - sloveso se zápornou hodnotou rysu může být pouze doplněno adjunktem (více viz struktura klauze)
    - slovesa [+control] vyjadřují záměrnou aktivitu (marker aspektu mají v prefixu):
př. *No-didi-n'* (IMPERF-krájet-GEN »byl krájen«)
    - skupina nonverbálních predikátů vyjadřujících autonomní typ události [-control] má aspekt lexikální – *mbola* (stále), *efa* (už):
př. *Mbola zazakely i Paoly* (Stále dítě DEF Pavel. »Pavel je ještě dítě.«)
    - pohybová slovesa mají rys [+/-control] a mohou nést aspekt, nebo čas podle typu a konstrukce klauze:
př. [+] *n-an-deha* × [-] *t-any*
PAST-ACT-jít × PERF-do »Šel × šel do/byl v«

viz příloha 2 na konci

Slovotvorba

- základním prostředkem je derivace (zejména prefixace)
  - ukázka slovotvorby (část. morfologie-prolíná se):

adina kořen »-zkouš-«; znamená i adj. »zkoušený«

slovesné tvary

adinina být zkoušen
anadinana být nástrojem ke zkoušení
mahadina může zkoušet
manadina zkoušej!
manadina zkouší
voadina byl zkoušen

substantiva

fanadina zkoušený
fanadinana zkouška
mpanadina zkoušející

- produktivní je tvoření deverbativních substantiv a adjektiv
- kompozita se také objevují: *fivarotam-panafody* (lékárna) – *fanafody* (léky), *fivarotana* (obchod)
- k reduplikaci může docházet u všech substantiv, adjektiv i sloves, oslabuje se tím význam slova; na které části slova se reduplikace provede, záleží na přízvuku a na původu slova:
manadala (oklamat) – *manadaladala*; *alika* (pes) – *alikalika*; *sokola* (čokoláda) – *sokosokola*; reduplikují se i kompozita: *maira-tsaina* (»osvícená-duše«, inteligentní) – *mairaira-tsaina*
- komplexní příklad: *mitsangana* (stát, zůstat stát) – *mitsangatsangana* (procházet se) – *fitsangatsanganana* (procházka)

Morfologická typologie

- malgaština je Skaličkovou terminologií aglutinační jazyk; míra fúze je minimální (obvykle platí morfém=význam), míra syntézy může být velmi vysoká (např. u jmen)
- základní operací je afixace, doprovázena často fonologickou změnou
- převládá prefixace
- Randriamasimanana někdy mluví o cirkumfixech při tvoření okolnostního pasiva a aspektu
- infixy jsou vzácné, ale existují: *sary* (obraz) *s-om-ary* (vypadá jako)

Struktura klauze

- základní alineace** je pravděpodobně akuzativní, nominativ je pádem subjektu všech typů predikátů; akuzativ je značen u přímých objektů jen u proprií a zájmen, u neživých objektů se může užit fakultativní akuzativní klitikon.
- v případě, že je subjekt známý, může být ve větě nevyjádřen
- k rozštěpení alineace dochází u kauzativních a pohybových konstrukcí a také u ditransitivních konstrukcí

Bi-klauzální konstrukce (kauzativní, pohybové a ditransitivní)

- zvláštní skupinu tvoří kauzativní (akční) a pohybové konstrukce – ty sestávají ze dvou predikátových částí – vyšší (nesoucí marker času – v př. 14 *anao/aha*, v př. 15 *n-an-deha*) a nižší (vytvářející »ekvativní« [nonverbální] typ klauze – v př. 14 *vono/faty*, v př. 15 *t-any*):

[14.] *N-amono* (=anao-vono) *tsy n-aha-faty* *i Paoly.*
PAST-zabít (=dělat-zabíjení) ne PAST-CAUSE-mrtvý DEF Pavel
»Pavel se pokusil někoho zabít, ale nepovedlo se mu to. = Pavel zabíjel. Pavel neumřel (2. klauze).«

[15.] *N-an-deha* *t-any Antsirabe* *i Paoly.*
PAST-ACT-jet PERF-do Antsirabe DEF Pavel
»Pavel jel do Antsirabe. = Pavel jel do Antsirabe. Pavel je v/jel do Antsirabe.«

- kauzativní konstrukce se dále rozlišují podle »záměrnosti aktivity«:
  - přímá kauzativní konstrukce (Pavel donutil Petra odejít.)
  - nepřímá kauzativní konstrukce (Pavel rozbil sklenici. doslova Pavel způsobil, že sklenice je rozbitá.)
- Randriamasimanana existenci skrytých bi-klauzální struktur dokládá na různém chování transitivních, pohybových a intransitivních sloves – s tím úzce souvisí problematika doplňování a zapouštění

Doplňování

- (1) v klauzi jsou dvě slovesa [+control], shodují se v kategorii času

[16.] *N-i-anatra* *n-amily fiara* *i Paoly.*
PAST-ACT-učit se PAST-řídít auto DEF Pavel.
»Pavel se učil řídit auto.«

- (2) dvě statická slovesa [-control]

[17.] *N-i-petraka t-any Antsirabe i Paoly.*
 PAST-ACT-zůstat PERF-V Antsirabe DEF Pavel.
 »Pavel byl v Antsirabe.«

[18.] *T-any Antsirabe no n-i-petraka i Paoly.*
 PERF-V Antsirabe PART PAST-ACT-zůstat DEF Pavel.
 »Antsirabe bylo to místo, kde žil Pavel.«

Zapouštění

- v klauzi se marker dolního slovesa řídí horním slovesem

[19.] *N-i-kasa h-an-deha i Paoly.*
 PAST-ACT-zamýšlet FUT-ACT-jít DEF Pavel.
 »Pavel zamýšlel, že půjde.«

- platí to i pro pohybová slovesa [+control], ve větě v př. 21 se chovají stejně jako slovesa transitivní (ne jako intransitivní v př. 18)

[20.] *N-an-deha t-any Antsirabe i Paoly.*
 PAST-ACT-jít PERF-do Antsirabe DEF Pavel.
 »Pavel šel do Antsirabe.«

[21.] *T-any Antsirabe no n-a-leha-n' i Paoly.*
 PERF-do Antsirabe PART PAST-PAS-jít-GEN DEF Pavel.
 »Antsirabe je to místo, kam šel Pavel.«

- k vyjádření posesivní predikace se používá neverbálního predikátu *an* znamenajícího »vlastněný« nebo aktivního »mít, vlastnit« (*m-an-ana*)

[22.] *An-'i Paoly ilay mofo.*
 PRED-DEF Pavel DEF.SG chleba
 »Ten chleba patří Pavlovi.«

[23.] *N-an-ome ilay mofo an-'i Paoly i Jeanne.*
 PAST-ACT-dát DEF.SG chleba PRED-DEF Pavel DEF Jeanne
 »Jeanne dával ten chleba Pavlovi.«

- Klauze 22 je přítomna v ditransitivní klauzi 23.

- důležité je, že morfém *an* nelze u ditransitivních konstrukcí považovat za tvar akuzativu
- nepredikativní poseze se vyjadřuje adnominálně (viz př. 1)

Pasivní konstrukce

- pasivní konstrukce v malgaštině jsou obvyklé, asi 30 % všech slovesných tvarů je v pasivu
- to je mj. způsobeno i tím, že gramatická pozice subjektu sémanticky koreluje s určitostí; vyskytne-li se u objektu neurčitost, nastupuje pasivum
- podobně např. univerzální kvantifikátory (*daholo, rehetra* – »vše«) se mohou vyskytovat pouze v pozici subjektu; neurčité kvantifikátory nejsou omezené na některou z pozic; existenční kvantifikátory vytvářejí před větou další predikát:

[24.] *N-isy mpianatra n-i-vidy boky maro.*
 PAST-existovat student PAST-ACT-koupit kniha mnoho
 »Nějací studenti koupili mnoho knih. = Existoval(i) student(i). Koupili mnoho knih.«

- převaha takových konstrukcí může mít vliv i na slovosled (viz dále)

H/D marking

- obvykle nedochází k morfologickému značení syntaktických vztahů
- H-marking – značení genitivního *-n'* na slovese v př. 10 a 11 může být pouze způsobeno notací a tradicí
- na úrovni klauze jsou značeny přímé objekty (D-marking)
- značení pádu na členu je také typem D-marking (viz př. 3)

Slovosled

- vzácný slovosled VOS (syntaktický)
- jazyk typu VOS nemá daleko k VSO, přechodu na tento typ napomáhá širší užití pasivních konstrukcí a následná reinterpretace vztahů v klauzi
- substantivní fráze se tvoří v pořadí NG a NA
- v jazyce jsou prepozice
- platí Hawkinsova (1983) univerzálie: Pr → (NA → NG)

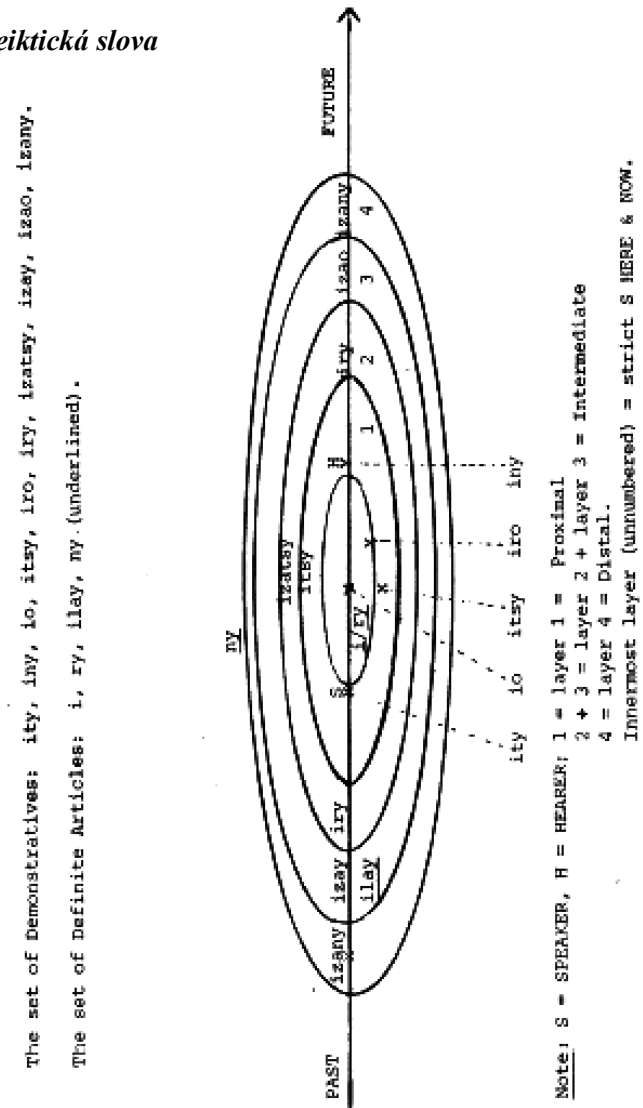
Literatura

- [1] Bibliografie: Charles Randriamasimanana. *References on Malagasy language and linguistics*. [http://ratsimandresy.org/book_ls.html]
- [2] Charles Randriamasimanana. *The Malayo-Polynesian Origins of Malagasy*. In: Kirk – Sidwell. *From Neanderthal to Easter Island*. Association for the History of Language, 1999, s. 26–43. Melbourne. [staženo z 1]
- [3] Charles Randriamasimanana. *Clausal Architecture and Movement Verbs in Malagasy*. In: Selected papers from the 8ICAL, s. 509–527. [staženo z 1]
- [4] Charles Randriamasimanana. *Malagasy Clause Structure*. [staženo z 1]
- [5] Charles Randriamasimanana. *Word Order Typology and Malayo-Polynesian Languages*. [staženo z 1]
- [6] *Malagasy Language and Linguistics*. University of Oxford. [<http://users.ox.ac.uk/~cpgl0015/pargram/1Frfirstpage.htm>]
- [7] Academia Sinica in Nankang, Taiwan. *Seminar on Malagasy Syntax*. (handouty s příklady od Ch. Randriamasimanany) [http://140.109.150.124/frg/Tutorials/C_Randriamasimanana/aca_tuto01.html] [příklady zejm. ze souboru Ch6.doc]
- [8] Ileana Paul. *Osobní stránky*. The University of Western Ontario. [<http://publish.uwo.ca/~ileana/>] Tamtéž *minidatabáze* [<http://ling.uwo.ca/malagasy/>]
- [9] Ileana Paul. *Malagasy clause structure*. PhD. dissertation. January 2000, McGill University. [staženo z 9]
- [10] Expedice Lemuria. *Stránky o Madagaskaru*. Zejm. základní lexikon česko-malgašský, historie, poznámky o jazyce. [<http://vesmir.msu.cas.cz/Madagaskar/>]
- [11] Ethnologue [<http://www.ethnologue.com>]
- [12] Fonetická databáze *UPSID*. [http://www.langmaker.com/db/ups_index_language.htm]
- [13] Wiki encyklopedie – malgašská fonologie [http://home.unilang.org/main/wiki2/index.php/Malagasy_phonology]
- [14] Matthew E. Hurler. *The Dual Origin of the Malagasy in Island Southeast Asia and East Africa: Evidence from Maternal and Paternal Lineages*. In: *American Journal of Human Genetics* 76, 2005, s. 894–901.
- [15] Lee Haring. *Techniques of creolization*. In: *Journal of American Folklore*. Washington. Winter 2003. Vol. 116, Iss. 459, s. 19–35.

Další literatura

- [16] Otto Christian Dahl. *Migration from Kalimantan to Madagascar*. Norwegian University Press. Oslo 1991.
- [17] John Hawkins. *Word Order Universals*. Academic Press. New York 1983.
- [18] Verin, Pierre. *Madagascar*. Karthala. Paris 1990.

Příloha 1: deiktická slova

Příloha 2:

Kategorie času, vidu a slovesného rodu v malgaštině

predikáty značení	verbální intransitivní [+/-control]	verbální transitivní [+control]	verbální pohybové [+/-control]	neverbální pohybové/lokální [+/-control]	neverbální ekvativní [-control]
přítomnost aktivum	<i>m-i-petraka</i> »sedá si« [+]	<i>m-an-didi</i> »krájí«	<i>m-an-deha</i> »jede«	- - -	jen výjimečně; neproduktivní
přítomnost pasivum	- - -	0 <i>didi-ana-(n')</i> »je krájeno«	- - -	- - -	- - -
budoucnost aktivum	<i>h-i-petraka</i> »sedne si« [+]	<i>h-an-didi</i> »bude krájet«	<i>h-an-deha</i> »pojede«	<i>ho any</i> »pojede do« [+]	jen výjimečně; neproduktivní
budoucnost pasivum	- - -	<i>ho didi-ana-(n')</i> »bude krájeno«	- - -	- - -	- - -
minulost aktivum	<i>n-i-petraka</i> »sednul si« [+]	<i>n-an-didi</i> »krájel«	<i>n-an-deha</i> »jel«	? <i>t-any</i> »byl v« [-]	jen výjimečně; neproduktivní
minulost pasivum	- - -	<i>no didi-ana-(n')</i> »bylo krájeno«	- - -	- - -	- - -
perfektivum	<i>tafa-petraka</i> »sednul si [+]// byl/je posazen [-]«	<i>voa-didi-(n')</i> »byl/je rozkrájen«	? 0- <i>lasa</i> »byl odejit/získán« [-]	<i>t-any</i> »byl v/odjel do« [-/+]	<i>efa zazakely</i> »už je dítě«
imperfekt.	? <i>n-i-petraka</i> »seděl« [-]	<i>no-didi-(n')</i> »bylo krájeno«	? [-]	0- <i>any</i> »je v« [-]	<i>mbola zazakely</i> »je stále/ještě dítě« <i>zazakely</i> »je dítě«
okolnostní pasivum (dva způsoby tvoření) – <i>prostředek inkorporace</i>	? asi nelze	<i>a-didi</i> »nástroj krájení« volní akt.–elektronůž <i>an-didi-ana</i> »je krájen« za okoln./nástrojem ke krájení	<i>n-a-leha-(n')</i> »kam bylo jeto« <i>n-an-dehan-a-(n')</i> »nástroj/okolnost jetí« – není lokativní	- - -	? asi nelze

tabulka: *jk* podle různých pramenů